

Zaproszenie do lektury

Mogłoby się wydawać, że codzienna doktryna komunikowania się oparta jest zasadniczo na odpowiedzialności za to, co się mówi lub implikuje, a nie za to, jak jest to interpretowane i rozumiane. Uzasadnione jest jednak pytanie o to, dlaczego różni odbiorcy są skłonni do różnych interpretacji i kwestia ta wydaje się mieć szczególne znaczenie w dyskursie dotyczącym języka niedosłownego. Wyowiedź ironiczna stanowi wyzwanie dla odbiorcy, gdyż jej dosłowna interpretacja różni się od znaczenia zamierzonego. Odbiorca jest więc zmuszony do dokonania wyboru i rozwikłania napotykaných niespójności czy sprzeczności. Ironia, łączona z procesem podlegającym konfliktowi przetwarzania danych wejściowych, stanowi niewątpliwie ciekawe pole do badania mechanizmu selektywności w komunikacji.

Zajmując się zagadnieniem języka niedosłownego, nie sposób nie postawić więc pytania o to, dlaczego każde intrapsychiczne „oprogramowanie” przetwarzania danych zdaje się działać inaczej w zależności od typu użytkownika. Co sprawia, że opcje edycji tekstu „wytnij–kopiuj–wklej” są różnie wykorzystywane przy obróbce każdej, dowolnej wypowiedzi?

Celem badań tu przedstawianych było sprawdzenie, w jaki sposób płęć, samoocena i lęk odgrywają rolę w generowaniu i postrzeganiu ironii werbalnej oraz autoironii, a także odkrycie ich znaczenia dla tworzenia obrazu JA podmiotu w tym procesie. Opisywane dotychczas teoretyczne modele ironii, wraz ze wzajemnie wykluczającymi się wynikami badań wynikających z tych propozycji, nie doprowadziły, jak dotąd, do spójnej i w pełni przekonującej koncepcji ironii. Dlatego też zaprojektowane i opisywane w tej pracy badania (trzy)

mają charakter eksploracyjny. Na próbie 240 uczestników przeanalizowano, przy zastosowaniu autorskiego *Testu Tworzenia i Percepcji Ironii* (TTPI), wzorce reakcji na ironię werbalną wśród dorosłych mężczyzn i kobiet. Wyniki skorelowano dodatkowo z: poczuciem własnej wartości tych osób mierzonym *Skalą Samooceny Rosenberga* (SES), lękiem mierzonym *Inwentarzem Stanu i Cechy Lęku* (STAI) oraz z płcią psychologiczną, do której pomiaru zastosowano *Inwentarz do Oceny Płci Psychologicznej* (IPP). Badania z udziałem osób obojga płci przeprowadzono przy wykorzystaniu Zadania Wstępnego Torującego w trzech grupach eksperymentalnych: aktywizacji pozytywnego stereotypu płci, aktywizacji negatywnego stereotypu płci oraz braku aktywizacji (grupa kontrolna). Uwagę skupiono na analizie tworzenia ironii, posługiwania się autoironią oraz na związku przetwarzania ironii ze stanami afektywnymi i obrazem własnej osoby nadawcy i odbiorcy ironii.

W Badaniu 1. zaobserwowano efekt płci ze względu na tworzenie ironii w odpowiedzi zarówno na ironiczną krytykę (krytykę przez pochwałę), jak i na ironiczną pochwałę (komplement, który na poziomie dosłownym ma wydźwięk negatywny). Mężczyźni częściej niż kobiety tworzyli wypowiedzi ironiczne w odpowiedzi na ironię. Wyniki są omawiane w ramach teorii porównań społecznych (Turner i in., 1987; Guimond i in., 2006; Wojciszke, 2010) oraz aktywizacji stereotypów na gruncie asymetrii językowej (Maass, Ceccarelli i Rudin, 1996; Burgers i Beukeboom, 2016).

W Badaniu 2. zaobserwowano efekt płci ze względu na stosowanie autoironii w formie domyślnego humoru autoreferencyjnego. Mężczyźni okazali się znacznie częściej autoironiczni niż kobiety, podczas gdy kobiety częściej jawnie dezawuowały własną osobę oraz częściej wykazywały się samokrytyką. Znaczenie ironii w obrazie własnej osoby jest omawiane w ramach teorii autoprezentacji (Baumeister, 1982; Baumeister, Tice i Hutton, 1989; Ungar, 1984).

W Badaniu 3. analizie poddano przepływ informacji ze względu na nacechowanie afektywne komunikatu ironicznego. Zaobserwowano efekt płci ze względu na: a) rozpoznawanie intencji nadawcy komunikatu oraz b) walencję, czyli znak afektywny (na wymiarze pozytywny – negatywny) emocji odczuwanych przez odbiorcę pochwały ironicznego. Analiza emocji, przeprowadzona z wykorzystaniem modelu kołowego Russella (1980), wykazała, że mężczyźni jako odbiorcy takiej pochwały częściej odczuwali emocje pozytywne, podczas gdy

kobiety – emocje negatywne. Uważa się więc, że to ładunek afektywny kieruje procesem przetwarzania ironii i posługiwania się nią.

W wyniku przeprowadzonych analiz zaproponowano koncepcję ironii jako obronnego mechanizmu autoregulacji.

Przedstawione w niniejszej monografii poszukiwania sensu i znaczenia komunikacji niedosłownej, przy zwróceniu uwagi na wpływ **zmiennych indywidualnych** (płci biologicznej i psychologicznej, lęku oraz samooceny) oraz **kontekstualnych** (sytuacji i konfiguracji układu uczestników), stanowią pierwszą tego typu kompleksową próbę badania psycholingwistycznego w zakresie przetwarzania ironii i posługiwania się nią.

Słowa kluczowe: ironia, autoironia, płęć, stereotyp, samoocena, lęk, humor, emocje

* * *

Monografia, którą oddajemy do rąk Czytelnika, powstała na podstawie rozprawy doktorskiej Anny Milanowicz (2019). Rozprawa zatytułowana „Stereotyp płci w odniesieniu do języka niedosłownego. Z badań nad ironią” została przygotowana (pod kierunkiem Barbary Bokus) na Wydziale Psychologii Uniwersytetu Warszawskiego. Wszystkim Uczestnikom badań składamy tą drogą serdeczne podziękowania. Magistrowi Szymonowi Szumiałowi dziękujemy za analizy statystyczne zebranych danych. Recenzentom monografii – Profesor Idzie Kurcz i Profesorowi Stefanowi Frydrychowiczowi – wyrażamy naszą wdzięczność za życzliwe uwagi i sugestie.

Warszawa, Londyn, w lipcu 2019

Autorki